

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปลาน้ำจืดเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดขอนแก่น เกษตรกรได้หันมาประกอบอาชีพเลี้ยงปลาเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากราคาปลาน้ำจืดที่ขายในตลาดจังหวัดขอนแก่นมีราคาดี โดยเฉลี่ยปลานิลกิโลกรัมละ 40 บาท ปลาดุกกิโลกรัมละ 35-40 บาท และปลาตะเพียนกิโลกรัมละ 35-40 บาท การจำหน่ายจะมีผู้รับซื้อโดยตรงจากแหล่งผลิต (สำนักงานประมงจังหวัดขอนแก่น, 2546) ชนิดปลาน้ำจืดที่เกษตรกรนิยมเลี้ยงกันมาก ได้แก่ ปลานิล ปลาตะเพียน ปลาไน และปลาดุก ซึ่งส่วนใหญ่มีรูปแบบการเลี้ยงในบ่อแบบรายย่อยไม่ได้เลี้ยงเพื่อการค้า (จามิกร พิลาศเอมอร, 2542)

รูปแบบการเลี้ยงปลาเพื่อการค้าส่วนใหญ่ในจังหวัดขอนแก่นเป็นการเลี้ยงในบ่อดินและในกระชัง แต่การเลี้ยงปลาในกระชังเป็นรูปแบบที่ให้ผลตอบแทนต่อหน่วยลงทุนสูง ให้ประโยชน์สูงในเชิงเศรษฐศาสตร์ บริษัทเอกชนมีบทบาทในการส่งเสริมการเลี้ยงปลานิลลูกผสมในกระชัง โดยแนะนำให้เกษตรกรซื้อปลานิลขนาด 50 กรัม มาเลี้ยงในกระชังขนาด 2x2x2.5 ลูกบาศก์เมตร หรือ 4x4x2.5 ลูกบาศก์เมตร หรือ 5x5x2 ลูกบาศก์เมตร ระยะเวลาการเลี้ยงเฉลี่ย 100 วัน ในรอบปีเกษตรกรสามารถเลี้ยงปลานิลได้ 3 รุ่น และจะมีรายได้ตั้งแต่ 81,360 - 126,225 บาทต่อปี ขึ้นอยู่กับขนาดและจำนวนกระชังที่เลี้ยง (เครือเจริญโภคภัณฑ์, ม.ป.ป.) นอกจากนี้การเลี้ยงปลานิลในกระชังยังเหมาะสำหรับเกษตรกรผู้ไม่มีที่ดินขุดบ่อเลี้ยงปลา สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงปลาได้โดยใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ เนื่องจากปลานิลสามารถเจริญเติบโตได้ดีในกระชัง ระยะเวลาการเลี้ยงสั้นกว่าเลี้ยงในบ่อ สะดวกในการดูแลจัดการ การเคลื่อนย้ายรวมทั้งการเก็บเกี่ยวผลผลิต (กรมประมง,ม.ป.ป.) การเลี้ยงปลานิลในกระชังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น และมีการขยายตัวในเขตพื้นที่ที่มีลำน้ำไหลผ่าน (สุชาดา บุญภักดี และอรุณี จินดานนท์, 2545) แหล่งที่มีการเลี้ยงมาก ได้แก่ ลำน้ำพอง ตอนล่าง (ใต้เขื่อนอุบลรัตน์) ลำน้ำชี อ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ หนองทুমทาม กิ่งอำเภอหนองนาคำ หนองนาวัว อำเภอบ้านไผ่ และอ่างเก็บน้ำห้วยล้อมไผ่ อำเภอสีชมพู เป็นต้น (สำนักงานประมงจังหวัดขอนแก่น, 2546)

กรมประมงดำเนินการส่งเสริมการเลี้ยงปลาในกระชังตั้งแต่ปี 2533 ภายใต้โครงการน้ำพระทัยจากในหลวง (อีสานเขียว) โดยมุ่งเน้นให้เกษตรกรเลี้ยงสัตว์น้ำเพียงเพื่อยังชีพ ต่อมาในปี 2541 กรมประมงได้ปรับแนวทางการดำเนินการเลี้ยงปลาในกระชังให้อยู่ในรูปแบบ “การเลี้ยงปลา

เชิงพาณิชย์” มีการกระตุ้นให้เกษตรกรจำนวน 1-15 คน รวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมโดยกรมประมงให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิต เช่น กระจก พันธุ์ปลาพร้อมทั้งอาหาร และในปี 2546 กรมประมงได้มีโครงการ แปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน เพื่อเป็นการแบ่งการใช้เนื้อที่น้ำให้เป็นสัดส่วน ในจังหวัดขอนแก่นพื้นที่ที่ได้รับคัดเลือกให้ดำเนินการเป็นโครงการนำร่อง ได้แก่ อ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์ โดยกำหนดให้มีเนื้อที่ในการเลี้ยงปลาในกระจก คิดเป็นร้อยละ 0.02 ของเนื้อที่น้ำทั้งหมด ซึ่งอ่างเก็บน้ำเขื่อนอุบลรัตน์มีเนื้อที่น้ำประมาณ 256,250 ไร่ ดังนั้นจึงสามารถเลี้ยงปลาในกระจกได้ 51.25 ไร่ (82,000 ตารางเมตร) แต่เมื่อพิจารณาเนื้อที่ของแหล่งน้ำสาธารณะในจังหวัดขอนแก่นที่มีมากถึง 398,291.60 ไร่ ประกอบด้วยเนื้อที่อ่างเก็บน้ำ 300,917 ไร่ แหล่งน้ำธรรมชาติ 91,144.60 ไร่ และทำนบปลา 6,230 ไร่ (กองเศรษฐกิจการประมง กรมประมง, ม.ป.ป.) เนื้อที่ของแหล่งน้ำดังกล่าวส่วนใหญ่มีน้ำตลอดทั้งปี กรมประมงสามารถส่งเสริมให้เกษตรกรเลือกประกอบอาชีพการเลี้ยงปลานิลในกระจกเพิ่มขึ้นถึง 79.66 ไร่ (127,453 ตารางเมตร) เมื่อเปรียบเทียบกับรายชื่อเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนผู้เลี้ยงปลานิลในกระจกในจังหวัดขอนแก่น ในปี 2546 และ ปี 2547 จาก 193 ราย เป็น 246 ราย ซึ่งเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 27.46 โดยมีจำนวนกระจกทั้งหมด 4,980 กระจก คิดเป็นพื้นที่ 41,812.60 ตารางเมตร (สำนักงานประมงจังหวัดขอนแก่น, 2547) นับว่าใช้เนื้อที่น้อยมาก คิดเป็นร้อยละ 32.81 จากเนื้อที่แหล่งน้ำทั้งหมดที่สามารถเลี้ยงปลาในกระจกได้ในจังหวัดขอนแก่น

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงปลานิลในกระจกตามความคิดเห็นของเกษตรกร รวมถึงสภาพการเลี้ยง และปัญหาในการเลี้ยงปลานิลในกระจก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาใช้ในการสนับสนุนการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐให้สามารถวางแผนและดำเนินการส่งเสริมการเลี้ยงปลานิลในกระจกให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งในด้านจำนวนผู้เลี้ยง การวางแผนการแก้ไข ปัญหาในการเลี้ยง การพิจารณาให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมการเลี้ยง อีกทั้งเป็นแนวทางในการจัดการเขตพื้นที่การเลี้ยง และคัดเลือกเกษตรกรรายใหม่เข้าร่วมโครงการสามารถนำไปใช้พัฒนา กิจกรรมการเลี้ยงปลานิลในกระจกของจังหวัดขอนแก่นต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษา

- 1) ลักษณะพื้นฐานทางสังคมเศรษฐกิจของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง ในจังหวัดขอนแก่น
- 2) สภาพการเลี้ยง ปัญหาการเลี้ยงและสภาพการได้รับการส่งเสริมของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง ในจังหวัดขอนแก่น
- 3) ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงปลานิลในกระชังตามความคิดเห็นของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง ในจังหวัดขอนแก่น
- 4) เปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงปลานิลในกระชังของเกษตรกรที่มีสภาพพื้นฐานทางด้านสังคมและเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องนี้ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

1.3.1 ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ เกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังในจังหวัดขอนแก่นที่มีรายชื่ออยู่ในทะเบียนเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังของสำนักงานประมงจังหวัดขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2547 จำนวน 246 ราย

1.3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

- 1) ลักษณะพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาของเกษตรกร การเป็นสมาชิกกลุ่ม ประสบการณ์ทำงานต่างถิ่น จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน จำนวนแรงงานที่ใช้เลี้ยงปลา พื้นที่ถือครองทำการเกษตร รายได้ต่อปีของเกษตรกร และสภาพหนี้สินของเกษตรกร
- 2) สภาพการได้รับการส่งเสริมการเลี้ยงปลา ได้แก่ แหล่งความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงปลา การได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่ประมง และการได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากภาครัฐ
- 3) สภาพการเลี้ยงปลา ศึกษาถึง วัตถุประสงค์การเลี้ยงปลาในกระชัง ระยะทางจากบ้านไปที่เลี้ยงปลา สถานที่เลี้ยงปลา ขนาดพื้นที่กระชัง แหล่งซื้อลูกพันธุ์ปลา ชนิดอาหารและความถี่ในการให้อาหาร การจับจำหน่าย แหล่งจำหน่ายผลผลิต และรายได้สุทธิจากการเลี้ยงปลานิลในกระชัง
- 4) ปัญหาในการเลี้ยง ศึกษาปัญหาการเลี้ยงปลานิลในกระชังของเกษตรกรที่เกี่ยวกับการเตรียมกระชัง แหล่งน้ำที่ใช้เลี้ยงปลา พันธุ์ปลา อาหารปลา การป้องกันโรคและศัตรูปลา สารเคมีที่ใช้ในการป้องกันโรคปลา และการจำหน่ายผลผลิต

5) ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงปลา ศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกร ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านสังคม แบ่งย่อยออกเป็น (1) ปัจจัยด้านความสนใจของตนเอง (2) ปัจจัยที่เกิดจากญาติพี่น้อง (3) ปัจจัยที่เกิดจากแหล่งความรู้ (4) ปัจจัยที่เกิดจากการฝึกอบรม (5) ปัจจัยที่เกิดจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม 2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ แบ่งย่อยออกเป็น (1) ปัจจัยที่เกิดจากแรงงาน (2) ปัจจัยที่เกิดจากรายได้ของครัวเรือน (3) ปัจจัยที่เกิดจากต้นทุนการผลิต 3) ปัจจัยด้านกายภาพ แบ่งย่อยออกเป็น (1) อยู่ใกล้แหล่งน้ำที่เหมาะสม (2) คุณภาพน้ำ (3) การคมนาคมขนส่ง (4) การมีไฟฟ้าเข้าถึง 4) ปัจจัยด้านการผลิต แบ่งย่อยออกเป็น (1) การได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิต (2) ขั้นตอนการเลี้ยงที่ไม่ยุ่งยาก (3) ระยะเวลาให้ผลตอบแทนในการเลี้ยงสั้น 5) ปัจจัยด้านชีวภาพ แบ่งย่อยออกเป็น (1) การเลี้ยงได้หลายรุ่นต่อปี (2) การเลี้ยงได้ทั้งปี (3) เป็นชนิดปลาที่โตเร็ว (4) ไม่มีปัญหาเรื่องโรคระบาด และ 6) ปัจจัยด้านการตลาด แบ่งย่อยออกเป็น (1) ไม่มีปัญหาการกดราคา (2) มีแหล่งจำหน่ายผลผลิตแน่นอน (3) ตลาดรองรับผลผลิตได้หมด และ (4) ดีกว่าผลผลิตการเกษตรด้านอื่นๆ

1.4 สมมติฐานการศึกษา

- 1) เกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังที่มี อายุที่แตกต่างกัน มีปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงปลานิลในกระชังไม่แตกต่างกัน
- 2) เกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังที่มี จำนวนแรงงานในครัวเรือนที่แตกต่างกัน มีปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงปลานิลในกระชังไม่แตกต่างกัน
- 3) เกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชังที่มี ระยะห่างจากบ้าน ไปกระชังเลี้ยงปลาที่แตกต่างกัน มีปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงปลานิลในกระชังไม่แตกต่างกัน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะในการศึกษา

การเลี้ยงปลาในกระชัง หมายถึง การดำเนินกิจกรรมการเลี้ยงปลาในภาชนะกักขังในแหล่งน้ำต่าง ๆ

การตัดสินใจ หมายถึง กระบวนการคัดเลือกทางเลือกที่มี ที่เห็นว่าดีและเหมาะสมบนรากฐานของกฎเกณฑ์จากทางเลือกที่เห็นว่าจะได้รับประโยชน์สูงสุด เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

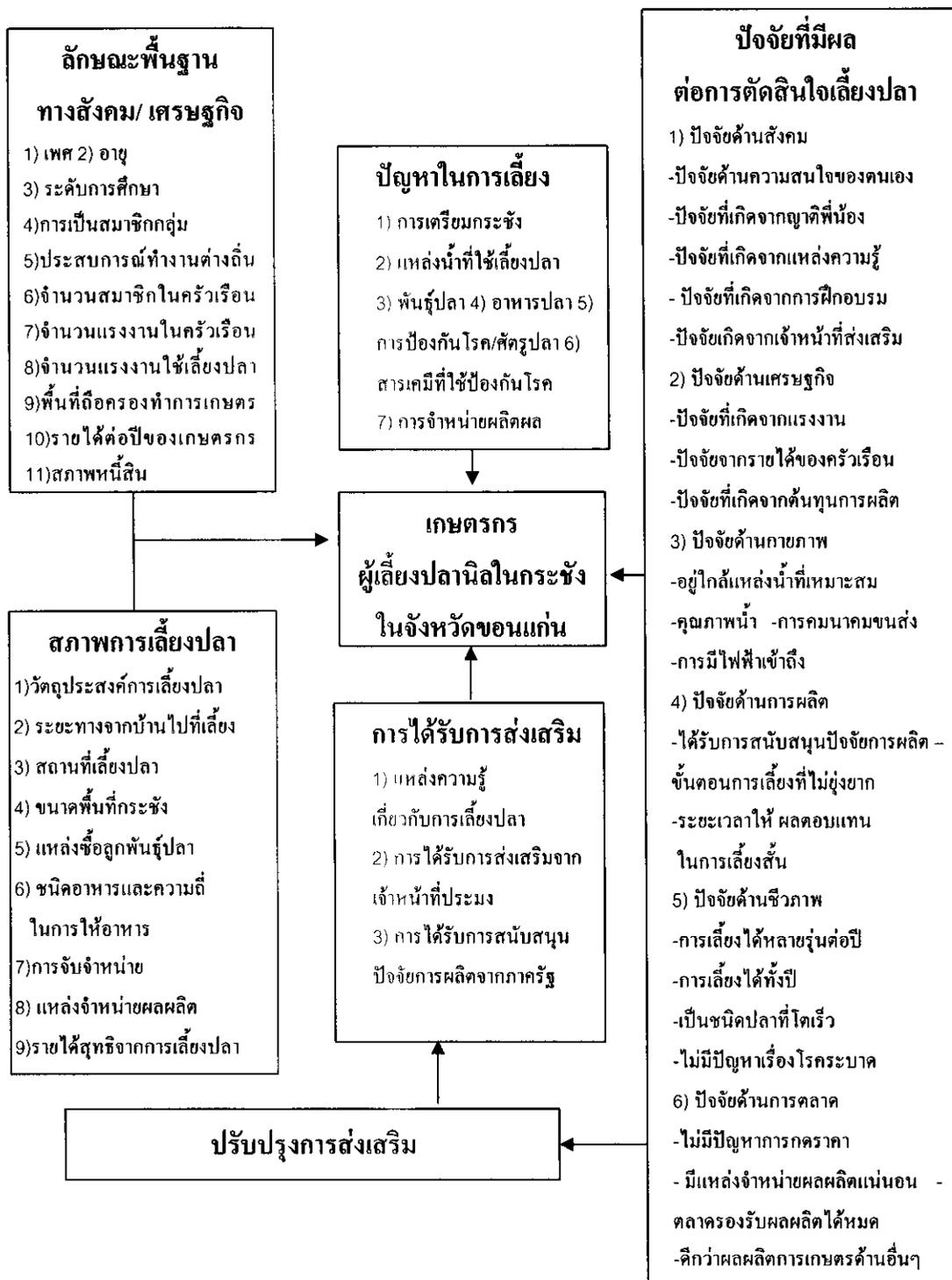
1.6.1 ทราบลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมบางประการของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง จังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร

1.6.2 ทราบสภาพการเลี้ยงปลานิลในกระชังและสภาพการได้รับการส่งเสริมของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลานิลในกระชัง ในจังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดแนวทางแก้ไขปรับปรุงการส่งเสริมการเลี้ยงปลาในปัจจุบัน

1.6.3 ทราบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงปลานิลในกระชังของเกษตรกร ในจังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นแนวทางการวางแผน เสนอแนะหน่วยงานในการส่งเสริมการเลี้ยงปลา และเป็นแนวทางในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลแก่เกษตรกร เพื่อให้มีเกษตรกรรายใหม่เข้าร่วมกิจกรรมการเลี้ยงปลานิลในกระชังมากขึ้น

1.7 กรอบแนวความคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงปลานิลในกระชังตามความคิดเห็นของเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่น เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพการส่งเสริมเลี้ยงปลานิลในกระชังของจังหวัดขอนแก่น ดังแสดงในภาพกรอบแนวความคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิดการวิจัย